

De Belgische syndicalisatiegraad: opnieuw aan de beterhand?¹

Vandaele, K. (2002), *Een schatting van de syndicalisatiegraad in België, 1990-2000* (intern werkdocument), Universiteit Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, Gent.

In de jaren '80 van de twintigste eeuw werden de Belgische vakbonden met een verhoogde probleemdruk geconfronteerd. De stagnerende tot zelfs dalende syndicalisatiegraad getuigde daarvan. In deze bijdrage gaan we na hoe de Belgische vakbonden het er een decennium later van af brengen. Eerst beschrijven we de evolutie in de vakbondsparticipatie. Na enkele methodologische opmerkingen schatten we vervolgens de syndicalisatiegraad voor de jaren '90. We maken daarbij telkens een korte vergelijking met de jaren '80.

al ledencijfers voor de periode 1990-1995 in hun datahandboek *'Trade unions in Western Europe since 1945'*. We herzien deze cijfers en vullen ze verder aan met recentere gegevens. Daarnaast houden we rekening met de zogenaamde *'correctiecoëfficiënt'* c.q. propagandacoëfficiënt die de drie confederaties toepassen. Deze coëfficiënt vertekende de ledencijfers in 1995 opwaarts met zo'n 14,9%. We houden dit percentage constant voor de daaropvolgende jaren.

Een immer toenemend vakbondsledenaantal

Modellering van de data

In België is er *geen enkel officieel orgaan dat de vakbonds aantallen bijhoudt*. Wie de vakbondscijfers wil kennen, moet te rade gaan bij de confederaties zelf. We beperken ons tot de zogenaamde 'representatieve vakbondsorganisaties': het Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV), de Algemene Centrale van Liberale Vakbonden in België (ACLVB) en het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV). Ebbinghaus en Visser² publiceerden eerder

Verhouding tussen confederaties

Op 14 april 2000 titelde *De Morgen* dat de Belgische vakbonden nog nooit zoveel leden hadden, meer dan drie miljoen. Gezien de correctiecoëfficiënt is dit laatste met een grove korrel zout te nemen. Vooralsnog is de kaap van de drie miljoen nog niet in zicht (tabel 1). Niettemin *groeide het globale aantal vakbondsleden in de jaren '90 verder aan*. Deze toename is het geval voor elke confederatie. Globaal genomen, treden er geen grote verschuivingen tussen de drie confederaties op. De ledenaanwas is het sterkst bij het ACV. In België is meer dan één op de twee vakbondsleden

Tabel 1.

Gerapporteerde en gecorrigeerde ledenaantallen ABVV, ACV en ACLVB, 1990-2000.

	Gerapporteerde ledencijfers				Gecorrigeerde ledencijfers				Aandeel			
	ABVV	ACV	ACLBV	TOTAAL	ABVV	ACV	ACLBV	TOTAAL	CF ⁽¹⁾	ABVV	ACV	ACLBV
1990	1 075 444	1 430 571	213 098	2 719 113	936 209	1 245 358	185 509	2 367 076	14,9	39,6	52,6	7,8
1991	1 078 275	1 461 880	213 083	2 753 238	938 894	1 272 913	185 539	2 397 346	14,8	39,2	53,1	7,7
1992	1 081 305	1 511 439	213 902	2 806 646	942 646	1 317 622	186 473	2 446 740	14,7	38,5	53,9	7,6
1993	1 117 264	1 546 360	214 738	2 878 362	973 220	1 346 994	187 053	2 507 267	14,8	38,8	53,7	7,5
1994	1 117 388	1 578 075	215 322	2 910 785	972 974	1 374 120	187 493	2 534 587	14,8	38,4	54,2	7,4
1995	1 176 701	1 581 516	216 035	2 974 252	1 024 500	1 376 954	188 092	2 589 545	14,9	39,6	53,2	7,3
1996	1 169 666	1 597 962	216 423	2 984 051	1 018 375	1 391 272	188 430	2 598 077	14,9	39,2	53,6	7,3
1997	1 186 038	1 608 318	216 920	3 011 276	1 032 629	1 400 289	188 862	2 621 780	14,9	39,4	53,4	7,2
1998	1 196 647	1 614 526	217 435	3 028 608	1 041 866	1 405 694	189 311	2 636 871	14,9	39,5	53,3	7,2
1999	1 198 713	1 641 845	220 132	3 060 690	1 043 665	1 429 479	191 659	2 664 803	14,9	39,2	53,6	7,2
2000	1 208 242	1 664 740	223 325	3 096 307	1 051 961	1 449 413	194 439	2 695 813	14,9	39,0	53,8	7,2

(1) Afgeronde correctiefactor.

Bron: Kennisgeving aan auteur door ABVV, ACV en ACLVB, Ebbinghaus, B., Visser, J., Pasture, P. & Slomp, H. (2000), p. 123. (Eigen berekening).

lid van het ACV en dit aandeel neemt nog toe. Hiermee is de kloof tussen het ABVV en ACV ietwat aangedikt, maar dit lijkt niet het gevolg te zijn van een lineaire trend. De ACLVB daarentegen weet zijn positie niet te handhaven en verliest aanhoudend terrein tegenover het ACV en ABVV. De jaarlijkse gemiddelde groeicijfers vervolledigen het beeld.

In de jaren '90 bedraagt de jaarlijkse *gemiddelde ledengroei* 1,3%. Met een ledenaanwas van 1,1% in de jaren '90 heeft het ABVV het ledenverlies uit de jaren '80 goedgemaakt. Voor het ACV is de groei in de jaren '90 bijna het dubbele in vergelijking met het vorige decennium. Opmerkelijk is dat het ACV in staat was om in de afgelopen twee decennia telkens een hogere jaarlijkse gemiddelde groei te noteren dan de algemene groei. De ACLVB slaagde daar slechts in tijdens de eerste helft van de jaren '80. Het ABVV torende nooit boven de algemene jaarlijkse gemiddelde groei uit.

Verhouding tussen beroeps categorieën

In de jaren '90 zetten de ontwikkelingen die al eerder aangebroken waren in het vorige decennium zich door (tabel 2). Zo merken we dat het *aandeel van de arbeiderscentrales* zowel binnen het ABVV als het ACV *verder afkalf*t. Dit belet niet dat in beide confederaties de arbeiderscentrales blijven domineren. Bij het ABVV stagneert de groei van de arbeiderscentrales, terwijl er bij het ACV een lichte toename is. De *aangroei van de bediendecentrales* binnen beide vakbonden is het sterkst en hun aan-

deel groeit dan ook navenant. Een *aanwas bij de ambtenarencentrales* is er eveneens. Bij het ABVV neemt het aandeel van de ambtenarencentrales lichtjes toe, terwijl ze bij het ACV op quasi gelijke hoogte blijft.

Enkele methodologische opmerkingen

Als relatieve parameter fungeert de syndicalisatiegraad als een weliswaar vereenvoudigde, maar handige en representatieve indicator om het verschil in vakbondsmacht tussen landen te 'meten'. Precies om deze comparativiteit niet in het gedrang te brengen, moeten we een *drietal correcties voor de Belgische vakbondsleden* doorvoeren. Eerder bespraken we reeds de *propagandacoëfficiënt*. Daarnaast moet worden gecorigeerd voor de zogenaamde *passieve leden* en moet men bij internationale vergelijkingen rekening houden met het *'Gents systeem'* dat in bepaalde landen aanwezig is.

Passieve leden

Om de syndicalisatiegraad te ramen, beroepen we ons methodologisch op het datahandboek van Ebbinghaus en Visser. Zij onderscheiden een 'bruto' en 'netto' syndicalisatiegraad. Sommige vakbondsleden maken, tijdelijk of permanent, geen deel uit van de arbeidsmarkt. Concreet gaat het om bijvoorbeeld (brug)gepensioneerde vakbondsleden die meestal gedeeltelijk van hun vakbondsbijdrage worden vrijgesteld. Bij de berekening van de syndicalisatiegraad is net dit laatste de aanleiding om

Tabel 2.

Groeivoeten en procentueel aandeel naar beroeps categorie (ABVV en ACV), 1990-2000.

		Groeivoeten (1990 = 100)					Procentueel aandeel				
		1990	1993	1995	1997	2000	1990	1993	1995	1997	2000
ABVV	Arbeiders	100	102	102	100	103	60,6	59,5	56,5	55,1	55,6
	Bedienden	100	105	113	120	135	19,5	19,7	20,2	21,2	23,4
	Ambtenaren	100	109	129	132	119	19,8	20,8	23,3	23,7	21,0
ACV	Arbeiders	100	105	106	106	107	59,5	58,0	57,3	56,3	55,3
	Bedienden	100	115	120	127	132	24,5	26,1	26,7	27,5	28,2
	Ambtenaren	100	107	110	114	119	16,0	15,9	16,0	16,2	16,5

Bron: Zie tabel 1. Gerapporteerde ledencijfers exclusief aangesloten studenten en Sporta (ACV). (Eigen berekening).

deze zogenaamde 'passieve' leden ervan uit te sluiten. De netto syndicalisatiegraad is niets anders dan de bruto syndicalisatiegraad gecorrigeerd voor de passieve vakbondsleden. Voor 1995 ramen de auteurs het aantal (brug)gepensioneerde vakbondsleden in de Belgische confederaties op 17,5%. Voor de periode 1996-2000 houden we deze schatting aan. Ook studenten aangesloten bij het ABVV en ACV waren we uit de teller van onze ratio.

Niettemin verdient het onderscheid tussen de netto en bruto syndicalisatiegraad *enige nuance* omdat ze een opvallend nauwe samenhang vertonen. Passieve leden kunnen bovendien vakbonden een grotere legitimiteit verschaffen en van invloed zijn op de interne besluitvorming. De netto syndicalisatiegraad schat evenwel beter de reële machtsverhouding tussen werknemers en -gever op de werkvloer in. Ten slotte maakt de netto syndicalisatiegraad het vergelijken tussen landen mogelijk. Om dit laatste niet op de klippen te laten lopen, is soms ook een aanpassing van de syndicalisatiegraad voor werkloze vakbondsleden opportuun.

Gents systeem

Om internationale vergelijkingen mogelijk te maken, is een aanpassing voor werkloze vakbondsleden in bepaalde landen noodzakelijk. Het gaat dan om landen met een zogenaamd 'Gents systeem', waardoor de syndicalisatiegraad een sterke divergentie vertoont ten opzichte van landen zonder dit systeem. De term 'Gents systeem' verwijst in essentie naar de ontstaansplaats van een *stelsel waarbij de overheid de werkloosheidsfondsen van de vakbonden subsidieert*. Aangezien in zo'n systeem de vakbeweging over een (quasi) monopolie in de (doorgaans) facultatieve werkloosheidsverzekering beschikt, hebben werklozen er alle belang bij om vakbondslid te worden én te blijven. In een verzwakte vorm is dit Gentse systeem van kracht in België: naar schatting is zo'n 85% van het aantal werklozen lid van een vakbond. Het is daarom *relevant om ook de werkloze vakbondsleden uit de teller te elimineren*. In 1995 telden de Belgische confederaties naar schatting 19,8% werkloze vakbondsleden in hun rangen. Voor de resterende periode 1996-2000 schatten we het aantal werkloze vakbondsleden op basis van het aantal werklozen

in de beroepsbevolking volgens de OESO-cijfers. Om de afhankelijke beroepsbevolking te bepalen, maken we eveneens gebruik van de OESO-cijfers. Deze cijfers berusten op voorlopige schattingen voor de jaren 1999 en 2000. Voorzichtigheid is daarom geboden bij het interpreteren van de syndicalisatiegraad in deze jaren.

De syndicalisatiegraad: de schade ingehaald

Zowel de bruto *syndicalisatiegraad* op basis van de gerapporteerde als deze op basis van de gecorrigeerde ledencijfers *neemt gestadig toe in de jaren '90* (tabel 3). Dit beeld verandert niet als we rekening houden met de passieve leden. Het aantal leden dat geen deel van de arbeidsmarkt uitmaakt, schommelt rond de 18%. In absolute cijfers liep het aantal passieve leden op van circa 430 000 in 1990 naar bijna een half miljoen in 2000. Net als de bruto syndicalisatiegraad neemt de netto syndicalisatiegraad inclusief de werkloze vakbondsleden geleidelijk toe. Wanneer we de syndicalisatiegraad zonder de passieve en werkloze vakbondsleden becijferen, verandert het patroon niet. De grotere fluctuatie van deze syndicalisatiegraad komt doordat nu eenmaal het aantal werkloze vakbondsleden meedrijft op de golven van de economie. De frappante opwaartse sprong van de netto syndicalisatiegraad in 2000 is het resultaat van twee bewegingen: van de opmerkelijke economische groei én van de afname van de afhankelijke beroepsbevolking.

Behalve in 2000 maken de passieve en werkloze vakbondsleden één derde of meer uit van het ledenbestand. Wellicht is dit nog een onderschatting omdat de ramingen enkel beschikbaar zijn voor het ACV. De traditionele inplanting van het ABVV laat vermoeden dat het aantal passieve en werkloze leden er groter is.

De jaarlijkse gemiddelde groei maakt het onderscheid tussen de bruto en netto syndicalisatiegraad duidelijk (tabel 4). In de jaren tachtig stagneert de bruto syndicalisatiegraad, maar wanneer we geen rekening meer houden met de passieve en werkloze vakbondsleden daalt de syndicalisatiegraad in deze periode. Een decennium later is precies het omgekeerde het geval: de netto syndicalisatiegraad stijgt sneller dan de bruto syndicalisatiegraad. Wat

de netto syndicalisatiegraad betreft, is het verlies uit de jaren '80 terug goedge maakt. Vooral de stijging in de tweede helft van de jaren '90 springt in het oog. Zonder de waarneming uit 2000 is deze groei minder uitgesproken.

Slotbeschouwing

In de jaren '90 bleef het aantal vakbondsleden klimmen in België. In zoverre zelfs dat het ABBV het ledenverlies uit de jaren '80 terug heeft goedge-

Tabel 3.

Bruto (BS) en netto syndicalisatiegraad (NS), 1990-2000.

	BS op basis van gerapporteerde leden-cijfers	BS op basis van gecorrigeerde leden-cijfers	Passieve vakbondsleden	NS (exclusief passieve vakbondsleden)	Afhankelijke beroepsbevolking (*1 000)	Werkloze vakbondsleden	NS (exclusief passieve en werkloze vakbondsleden)	Werkende afhankelijke beroepsbevolking (*1 000)
1990	79,6	69,3	429 272	56,7	3 416	407 389	50,2	3 051
1991	80,0	69,6	426 174	57,3	3 442	391 276	51,8	3 051
1992	80,8	70,4	445 698	57,6	3 475	391 693	53,0	3 039
1993	82,0	71,4	448 346	58,6	3 511	446 723	53,7	3 000
1994	82,1	71,5	454 458	58,7	3 546	479 060	53,5	2 992
1995	83,3	72,5	463 716	59,5	3 572	510 199	53,6	3 017
1996	83,4	72,6	465 200	59,6	3 579	489 954	54,2	3 034
1997	83,6	72,8	467 763	59,8	3 603	486 452	54,5	3 062
1998	83,6	72,8	472 015	59,8	3 623	451 173	55,0	3 118
1999	84,2	73,3	485 343	60,0	3 635	419 492	55,7	3 162
2000	86,1	74,9	496 747	61,1	3 598	333 560	58,1	3 212

Bron: Zie tabel 1; OECD (2001)³ en 'flashfile' (OECD). (Eigen berekening).

Tabel 4.

Jaarlijks gemiddelde groei, 1980-2000.

	Vakbondslidmaatschap				Syndicalisatiegraad	
	ABVV	ACV	ACLVB	Globaal	Bruto ⁽¹⁾	Netto ⁽²⁾
1980-1985	-0,6	0,7	1,1	0,2	0,1	-1,0
1985-1990	-0,5	0,9	0,2	0,4	0,2	-0,2
1980-1990	-0,5	0,8	0,6	0,3	0,2	-0,6
1990-1995	1,8	2,0	0,3	1,8	0,9	1,3
1995-2000	0,5	1,0	0,7	0,8	0,7	1,6
1990-2000	1,1	1,5	0,5	1,3	0,8	1,4

(1) op basis van gecorrigeerde ledencijfers.

(2) exclusief passieve en werkloze vakbondsleden.

Bron: Zie tabel 1 en 3; Ebbinghaus, B., Visser, J., Pasture P., & Slomp, H. (2000), pp. 144-147 en p. 152. (Eigen berekening).

maakt. Daarbij weten het ABVV en ACV hun positie enigszins te versterken tegenover de ACLVB. Wat de beroepscategorieën betreft, valt vooral de aanwas van de bediendecentrales op. De ledengroei is vooral uitgesproken in de eerste helft van de jaren '90, maar verzwakt in de tweede periode. Dit is ook het geval voor de bruto syndicalisatiegraad. Eenmaal we deze syndicalisatiegraad voor de passieve en werkloze vakbondsleden herzien, stijgt de (netto) syndicalisatiegraad. Terwijl het aantal werkloze vakbondsleden aan de economische conjunctuur onderhevig blijft, zal allicht het aantal passieve vakbondsleden blijven toenemen in de toekomst.

Kurt Vandaele
Vakgroep Politieke Wetenschappen
RUGent

Noten

1. Met dank aan de studiediensten van het ABVV, de ACLVB en het ACV. We willen tevens Bernhard Ebbinghaus van het Max Planck Institute for the Study of Societies (MPIfG) bedanken voor de methodologische aanwijzingen.
2. Ebbinghaus, B., Visser, J., Pasture, P. & Slomp, H. (2000), 'Belgium', in Ebbinghaus, B. & Visser, J., *Trade unions in Western Europe since 1945*. MacMillan, London.
3. OECD (2001), *Labour market statistics*. OECD, Paris, (CD-ROM).